

RAKSKRID

Tregeriz, emezit-hu, e skeud an Aerouant ru' ?

Ya a-walc'h ! Peogwir - pan eo gwir - omp peuz-holl o chom en Bro-Dreger.

Pagus Tri-corii a-gent, "Poù daou dour" goude, tachenn etre mor ha menez ha daou zour all : rinier Montroulez, kej Jarlot ha Keffleut diouzh tu kornôg ha, tu reter, Treñv (Trev, Trew) pe Leñv ? Anat deoc'h, n'omp ket holl Tregeriaded, na gant-se gaouiaded / goapaerien ha gwell a-se ? P'emañ d'an nebeutañ Goelo da heul, un tamm takad eus eskopti Brieg, an hini en tu all tre...

Ret kaout hini pe hini ac'hane evelkent : ur Goeloa(r)d, un' e-hun' paneve ken. Fañch, ya da ! Neket 'walc'h hini Treger, maer Berc'hed bet, teir gwech bennak, mes Fañch Goelo an dro-mañ, bet kellies-all adjent pe eil hini Sant-Loup, us traezh "an porz a vrehec", Breheg ! A dra sur e ve bet da (ganeomp Fañch ha me) kaout Fred, Goeloard eus Ploueg-ar-mor d'an hañv bepred, mes "Plouigis" an 21^{vet} n'int ket holl pennoù-brezhoneg, setu e vo gallet lenn keloù Faved Treger... en galleg !

Me ma-hun' en em lakafe kentoc'h eus ar memes tu "fall" : "bordiz all, bordis fall", poz Tregeriz (Lezardrev koste' Pleuvihan), ha me ken stag ouzh bre krec'h Breheg hag ouzh Gwengamp benniget goude ma ran ma demeurañs daou-ugent vloaz so pelloc'h entre Treñv ha Leñv...

"Né Gallo en pays Goélo", poz ur c'hazetenner eus Gorre Leon diwar ma c'houst pell zo, kement ha dezrevell komz ur vignonez ken buan all. N'eo ket gwir tre mes deut bra' gante evelkent !

Un eil Galloù a-douesk Tregeriz a vo kavet pelloc'h e vrezhoneg c'hweg eus koste Lannuon : Daniel, "Paotr Binig", bet ganet, savet ha maget... tu pe du eus an Ig eta, bet honnezh, ar sterig-se, disparti diagent 'tre brezh'neg ha gallaoueg pa oa bet kentoc'h ha pellikoc'h ar Gwaed (Goued) ha Gwaedig (Gouedig), harzoù (meur) etre Osismi ar c'huzh-heol, betek kerreg Eusa, ha Coriosolites ar sav-heol reterañ (corio- evel Tri-corii pa vo peurlaret !)

Goude ma ved eus ar bed bras na ne vêr "eus bro ebet", poz Henri ar (breudeur) Morvan, n'eo ket didalvez komz un tamm eus harzeier... Treger. E-giz-se e respontas hemañ d'ur c'hazetenner a c'houle gantañ pehini 'oa "e vro" : Kerne ? Treger ? Re wir eo n'eo ket aes goût, 'kreiz 'tre Mael-Pistien (Treger) sa Bulad (Pistien - Penn-stiv...), Sant-Servez (Kallag) ha Sant-Nigouden betek Menez-Yelleg, kludet 'tre ar c'hastell-dour m'eo Burtuled ha lanneier Lokarn (chouk Poher Karaez).

Pellikoc'h kostez Menez Are eo ken gwir all m'en em lak(a)e Roll-Diroll (barzh Gwerliskin) "Kernevod" evel Prosper (Proux), bet ganet ba Kerbaol Poullaouen, hag eñ deut war ar bed e parrez Lanneanou (Kerne eya), bezañ ma n'eus ken ar Yeun (Yeun Lanneanou) o tisparti "Koad-ar-Herno" ha Skrigneg ar Menez diouzh Krec'h-pluenn Gwerliskin (Treger dijaik !)

Daoust ha ne oa ket bet ganet 'Tolig all, (Anatol) ar "Bras" - 'fed skriv - kenkoulz hag e anv skrivet gantañ ar Braz (kuit d'ar Barizianed ha d'ar Parizianezed d'ober diontañ *Monsieur Le Bra* !), en bourk Sant-Servez, le ma oa e dad skolaer, "Kernewad" emezañ, ha stag ar barrez-se ouzh Duot, ardremmez du er pelloù mar'd eus, just a-walc'h, hini Koad Porzh-Duot (Por'h-tuot evel a lar Kris').

Ma n'eo ket aezet troc'hañ etre Kerne ha Treger kostez Duot, Bulad pe Burtuled du-hont, na memes war leinoù Menez Are, eo pell sklaeroc'h an diforc'h etre Goelo ha Gallo peogwir e ven-me gouest ha kad, diwar ar pezh am eus klevet gant ma zad-kaer paneve ken, da dresañ deoc'h al linenn eeun tri-ha-tri - kêr-mañ-kêr - etre Trezigne Lannolon (pe Lannon) ha Tregidel ar C'hallaoued !

Setu eo pe eo bet - hag e veze gwezhall - ar yezh ur merk kalz padusoc'h eus "breizhadezh" an eil re hag ar re all, 'm eus aon, ken splann ha dour-meur pe leinig-ar-menez ebet ! Pezh a lavarer bepred war douar Plouha, a-ramp plom war al linenn etre Breiz-Izel ha Breizh-Uhel, evel a ouzoc'h.

Maa ! Petra eo doare Tregeriz, kement-se, ouzhpenn dezhe bezañ pep hini, war an tu "mad" se zo sklaer, "gaouiad 'vel un Tregeriad" ? (poz Kerneviz, hogen gwashoc'h c'hoazh brud Leoniz !)

Padal bremañ p'eo deuet Denez d'ober e neizh en tu-mañoù da Santeg, grit peoc'h pelloc'h !

Petra eo merkoù diskennerien pe diskibien an Uhel, Renan, Narsis Kellien ha me 'oar tout ?

"Skeud an Ankoù" war ar maez, komz Yann-Ber, pehini na vo ket kavet tro e bluenn amañ abalamour eo "barzh-meur", pezh n'eo ket tre memes tra ha daneveller pe dezreveller (marvailhoù).

Ankoù Plouilio, "Ervoanig Plouilio", meneget gant Yann-Ber lies gwech, e vo lemmadennoù e falc'h en danevell unan eus re yaouankañ an dastumad, Jerom, paotr un "Ankoù goursteredenn". Traoù modern-tre avat, pezh a suit d'un den yaouank c'hoazh, dres evel ma tegouezh d'hon "Goeloard" c'hoari gant bizied (treid hag all) war e logodenn - v\Fañch ul logodenn en e vañch, 'keta, hag un all en e vragoù... (ne larin ket hiroc'h)... Kit davet "Kamplac'h.bzh" !

"Ankoù am doug, Anken am ren", poz Malmanche kent. Ya kle' ! N'on ket bet evit miret d'ober anv anezhe kennebeut ! "An anaon" dres, sed aze titl danevell Marsel (Diouris), feal en ur mod d'e amezegez Anjela gozh Traou an Dour pa skrive tro fin he buhez (miz Mezheven 1967) : "Va c'halon zo ur Vered" & "Naren ! Va c'halon zo un Neved / Ma vev enañ Va re Dremenet !"

Daoust hag efed mac'hom ha moug ar c'hleñved o ren er mare-mañ e ve ? Un dra bet merket gant Gireg en e gronikenn, a-barzh treiñ ouz e vreur : "n'eus droug ebet na raje vad 'n un tu bennak".

Kement ha diskouez ar pellad pe hentad etre brezhonegoù Perroz ha Poullaouen e laromp-ni "n'eus droug ebet 'gement na zegas ket ur vad bennaket". Nan eo ket "memes brezhoneg", parïo !

Setu, estreget an Ankoù hag an anaon, skeud hag oberour ar marv, siwazh, e vo plantet al lenner tro-ha-tro plom en ur vered gant Fañch all (hini Treger) hag e-barzh un ti-retred, gwashoc'h bod d'un "Ankoù-krignet" (Tristan Corbière evel am eus bet klevet kent kostez Koad Frew), en Bro-Dreger lec'h m'eo bet "adgwriet" hon c'haner "varieteoù" muiañ-karet, chouk Kawan hag an dro.

Dre chañs avat, memes mod ma lavared e veze muioc'hik plijadur en un intramant e Kerne eget e nep friko eured e Leon, e kaver mesk-ha-mell skrign ha skrogn ar marv pe c'hwezhennoù ospital, mes ken kaer all fent ha farsite e-leizh, "sof-kont", poz Louis-Jacques, pezh-a-gari eme-ve.

Daw din anzav 'm eus c'hoarzhed leizh ma beg en ur lenn danevell kaer Fañch an tu all pa lak da gomz en un doare ken naturel all "paotr ar poullou" - "o tremen ploeberz an berzet / tut mat ho pater leveret" - pennden ur son da zañsal e bro ar c'han-ha-diskan, a gav din : "ar zakrist-touller".

Serj, a-douesk Gwengampiz Lokmikael, un drev stag ouzh Plouizi kent, en tu-mañ da Ster Blouez (Plouez, hini plajenn ar Roudourou), emañ da vad e dreid e Treger Vras, ha ni disparti gant Tro-Trew kreisker, ma zamm o sachañ war du "brez'neg" ar reter, mes e benn zo gant traoù an amzer gozh an taol-mañ, se, peogwir e tanevell deomp doare teolenn Châteaubleau 77, kostez ar Marn, ur ster vamm all, ar skwer nevez dizolet ha studiet pizh-ha-kempenn gant P.Y. Lambert eus un *épithalame*, poz hemañ, son-eured un amzer all savet war un dro e galianeg hag e latin(eg) ! Kement-se e skeud merc'hedoù o revr lous - ma n'eo ket "o ler rous" evel re Yann Gerven - ha paotredoù hunvreachoù marc'heien... Yann Gerven ? Ma, adkavet 'vo tro e bluenn lemm, fent hag all, diwar laezioù plijadurus gwarimier Bulad en un danevell e anv brizh-melen : "Djihad Eratô" !

Evidon-me am eus adfichet un tamm istor gwir-mat - ya, gwir-mat eo se, evel a gane Yann-Fañch kent en iliz vras Kawan - bet c'hoarvezet 'kreiz neblec'h peogwir emae e-barzh un tren oc'h ober tan de'hi etre ar "gêr-benn" (pehini 'vo gwelet) ha... neket 'walc'h Gwengamp *by night*, mes Hengoad, Berc'hed, bourkoù brudet Treger ha yô !, mar plij, betek Penwern hag an Enez 'eur (Pleuveur-Bodou - war roudoù Mari-Job ar Gergeno) !

Ha me bet heget da ginnig un eil danevell, goude dicheañset din ober meneg deus henezh, 'm eus poaniet da bentañ lern e-skeud traoù c'hoarvezet gwechall - gwechall a oa gwechall ha bremañ zo un amzer all - kostez "lannigi" *Lanvau* (pe lanneier Lanvos, mar kavit gwell), kuit d'ober amañ gant bre'honeg Gwened ur-sort !

Treger 'tao-gis-tao ? Ur marsoñj eo - gwir pe gaou - eus amzer hon c'hoñje graet hon-zri asambles evit darn, tri bet kamaraded skol-veur pa vo laret : me eta, un all, unan eus brudetañ Gwengampiz e amzer, c'hoarier "War-raok" (botaouer-ler e anv mar keret !) ha... divin divinadell... "e gile", an hini en deus heurtet 'hanon, bountet ha sachet forzh pegement en ur zalc'hen da c'hoari warnon, ya da, gast, hegarat 'hat ha n'eo ket dizanavet kostez Tregastell peogwir eo bet... maer enañ.

Kement ha lavaret plaen deoc'h, plaen ha brav, eo bet din-me bepred, en tu-hont da gemend-all a reuz ha freuz, rec'h ha nec'h, glac'harig, poan-galon ha poan-spered, ouzhpenn poan-gorf ha pistigoù, marv e penn an hent, kalz buhezioù teuc'het ha rivinet gant ur blanedenn galet, hed-ha-hed pajennoù skrivet kaer pe gaeroc'h, ur gwir blijadur, un ebat hag ur c'hoariadenn tro pe dro, adlenn ha kempenn - tammoù bihan-tre peurvuiañ en gwirionez - skridoù ma par enne buhez ar vro-mañ-ig, Bro-Dreger en-ere broioù all ha broezioù pell, hiroc'h broioù mar keret, ha meur a wech laouenidigezh pe levenez : daoust ha n'eo ket homañ bro Bre-levenez (Berlawene Lannuon) tu Treger, evel m'eo Bringolo tu Goelo Vras Bre(n) goloù, uheladenn an doue bet Lou/Lug, mar plij, Serj !

Eno, e-kreiz etre keid-all a arouezennoù hag a sinadoù, mat-ha-fall, mat pe fall, breoù hun da hunvreal, e tle bezañ etre Bre ha Bre- ("an porz a Brehec so e coste Treguer" - Buhez sant Gwenole, 1580, poz Fraganus ouzh Gradlon), ene pe "ine" Treger... ha hini Goelo (un tamm bihan) da heul ?!

Daonet 'vo (ket) kroc'hen ma ine, evelkent ! Daon nann ! - emezomp - evel *damn* ar Saozon.

Abaoe ma oa faltaziet ganin an tamm rakskrid-mañ maget diwar ma imor ha liv an amzer c'hai n'eus degouezhet ganeomp nemet traoù fesonet memes mod a-walc'h, paneve ken danevell(où) dreist Yann Gerven am eus roet titl brizh unan anezho endeo, arabeg ha gregach breur ha c'hoar, unan all am eus c'hoarzhet ken-ken ouzh e lenn !

Kel ar blanedenn - ya, 'tao 'gis 'tao ! - a gavor ivez en hini Gi Kerherve, ur c'helenner all eus Gwengamp, hag e ve gwir-pater pe, kentoc'h, ken gwir hag an Istor - ken gwir hag ar Bater ma n'eo ket gwiroc'h - evel m'eo kouchet en dielloù (departamant).

Ha skeud an Ankoù war ar maez bepred kostez Logivi bete gant kerse ur chasouer o kefeleka, deut brav gantañ ivez koun ha hiraezh, peadra da chom saouzanet ! Logivi-Lannuon, unan a dri, egile e-harz Menez Kerne hag an hini all e Bro-Oelo paravis Roc'h Briadis war-dal Treger !

Gant hini Jef, degouezhet eus kostez Sant-Ganton pelloc'h (ma ne larin ket hiroc'h), goude bet 'chom en tu all da Wengamp war hent Koad-liou, e vêr ivez a-ramp 'tre Treger ha Kerne, ken gwazh ha Kernevoded ar Faou ha bro Daoulaz : p'emaout war bont Landerne, da fri e Leon, da revr e Kerne ! Anv gantañ eus amzer dener e vugaleaj ha bannoù-treset ar "*buachail bo*" (*cowboy* : *bugel bu...* distaget "bou'hal bou" - eus lec'h int deut : Iwerzhon) kostez krec'hoù Kergrist-Moelou...

Defot heol hag amzer - da veürin ar mesper, mevar - e vo pinijet daou ibil - an daou diwezhañ pe an daou "diwezhad", deut diwezhatoc'h pe "dioutoc'h" - mod traoù Treger) o zamm skrid pa ne vo ket disklêriet deoc'h o anvioù, sellit ! Bo, a-benn ar fin ! Da betra seurt pinijenn ? Traoù estlammus ha marvailhus gant an eil - n'anavezen ket - ha kel eus kozh-ki (neket hini Ponia) mes ki-loull e amezeien eus lann ur velin hag ur velin n'eo ket, divin divinadell...

[Ha d'ar bemped eur warn-ugent, degoue't danevell un' ha ne oamp ket en-gortoz d'e gaout : Arzur pe, kentoc'h, an Arzul (P.Y.) da gas an nen d'ober tro begoù Pleuvihan hag an Arvor tre betek kêrig ar Berthou kent, Nant-kanaf. Yô war-zu pleg ur c'hantved all (tro 1900) ? Narenn !...]

Setu graet ganeomp an dro vras, mechañs, neket hepken Tro Trew Vras eta na Treger-Vras, mes un tamm tro vinic'hi evel pa vije, pell hiroc'h eget minic'hi Briag avat, adalek porzhig Breheg da ge bro ar stiv (eien), Penn-Leger, Penn-Aon, Penn-Blavezh ha kement so kostez Burtuled, Trev hag all kostez Kerbêr, hed-ha-hed leinoù lost Menez Are kostez Bulad-Pestien, Penn ar stivien 'keta, da veteg aber espar Montroulez en tu all da Blistin ha Lokireg... Treger a-bezh, Goelo en e goste' !

